

[Sociologické teorie genderu]

- „Vysvětlete koncept genderovaného univerza Sandry Harding. Ilustrujte VHODNĚ zvoleným příkladem. (Příklad volte pečlivě a promyšleně, právě on vám přinese 3/4 bodů z této otázky. Vyhněte se banálním a nicneříkajícím příkladům jako jsou hračky, růžová a modrá etc.)“
- Rozsah volte realisticky podle podmínek státní zkoušky, kde na promyšlení a zpracování 1 otázky máte asi 15 minut, délka by tedy neměla překročit 2 kratší odstavce.

Nejčastější chyby

- Vykopírovali jste nebo doslova opsali texty z přednášek či článku Gerlindy Šmausové – taková „příprava“ se v našem trenažéru nedá hodnotit jako státnicový výkon
- Zvlášť vysvětlení konceptu bylo často příliš dlouhé (délka není totéž co kvalita)
- Někdy jste „přimíchávali“ z jiných konceptů (např. hegemonní mužství) – tím vysvětlení konceptu genderovaného univerza nevylepšíte, naopak
- Sice jste vybrali 1 příklad, ale vaše vysvětlení často spíše zatemňovala/zpochybňovala to, že konceptu skutečně dobře rozumíte (podali jste nevyrovnaný výkon), případně příklad neilustroval všechny roviny konceptu
- Samozřejmě existují tací (a není jich až tak málo), kdo podali dobrý a přesvědčivý výkon
- Často by pomohlo více a explicitněji se příkladu věnovat, více vysvětlovat, nespoléhat se na předporozumění čtenářky: píše li se v zadání, že příklad vám přinese 3/4 bodů, věnujte mu patřičně prostoru
- Červeně vyznačuji nejasné/nesprávné/nesmyslné pasáže ve vašich textech

A – dlouhé, ale přesvědčivé (neopsané z učebnic, dobrý příklad, který sedí, ilustruje všechny roviny a je realistický)

- Genderový symbolismus – tímto pojmem popisuje Sandra Harding způsob uvažování o světě, který vždy předpokládá nějaké dichotomické kvality, které jsou ve vztahu podřízenosti a nadřízenosti – světlo nad tmou, tvrdý nad měkkým, silný nad slabým, velký nad slabým, suchý nad vlhkým, kultura nad přírodou, veřejné nad soukromým, muž nad ženou.
- Dělna práce – genderový symbolismus se na praktické úrovni projevuje ve způsobu dělby práce, kdy muži vykonávají práci, která se odehrává ve veřejném prostoru a ženy práci doma. Muži za svou práci dostávají odměnu, ženská práce není odměňována. Pokud je žena zaměstnána ve veřejném prostoru je ve většině případů jejím nadřízeným muž. Ženská práce je považována za méně hodnotnou dokonce i tehdy, když žena vykonává stejnou práci jako muž.
- Genderové role – genderový symbolismus představuje jakýsi všeobjímající rámec, genderovaná dělba práce je jeho praktickým projevem, genderové role jsou vzorce myšlení a chování, kterými uvádíme svoji každodennost do souladu s genderovým symbolismem a zároveň se bytím v roli směřujeme k výkonu práce, která přísluší naší genderové roli. Genderové role jsou nám vštěpovány systematicky od raného dětství a jsou nedílnou součástí našeho vývoje. Velmi brzy po uvědomění si “já” jsou děti vedeny k uvědomění si a dodržování dívčího nebo chlapeckého gender.
- Mám známou, která je na rodičovské dovolené. Před tím pracovala v lékárně. Sama sebe označuje za lékárníka a ostře nesouhlasí s označením lékárnice. Jakoby ženské podobě přikládala menší hodnotu – na symbolické rovině je pro ní lékárník výše než lékárnice a protože ona se identifikuje jako odbornice (tedy odborník) označuje se výrazem v mužském rodu.
- Přes její odbornost to je ona, která opustila zaměstnání a je na rodičovské dovolené – genderovaná dělba práce se projevuje tím, že ona vykonává neplacenou a méně oceňovanou práci, mimo veřejný prostor.
- Zároveň nedokáže vystoupit ze své mateřské role. Situace, ve které se setkáváme, ji neumožňuje brát sebou dítě, které proto nechává u rodičů (proč se nestará partner?). Na několik víkendů v roce tím vystupuje z role dobré ženy a matky. Kdykoliv je o tomto tématu řeč, je vidět jak nesmírně těžké pro ni je být mimo ženskou roli, jak silně vnímá tlak (zevnitř i z okolí) na urychlený návrat do “normálních” kolejí.

A – dlouhé, ale dobrý příklad, přesvědčivý, ilustrující všechny roviny

- Genderované univerzum Sandry Hardingové je koncept, který popisuje 3 roviny, které reprodukuje genderové struktury ve společnosti - symbolické univerzum, dělba práce, role.
- **Symbolické univerzum** popisuje, jak jsou neutrální vlastnosti přiřazované mužskému nebo ženskému pohlaví. Mužské vlastnosti jsou např. aktivita, tvrdost, rozhodnost, logické myšlení. Ženské vlastnosti jsou pasivita, trpělivost, emoce. Mužské vlastnosti mají ve společnosti vyšší hodnocení než ženské.
- V rovině **dělby práce** se mužům připisuje role ve veřejné sféře placeného zaměstnání a ženám v soukromé sféře reprodukce.
- Genderové **role** znamenají, že muži a ženy se chovají způsobem, který je očekáván a tím se vytváří dojem přirozenosti.
- Konkrétní příklad:
- Managerská pozice v nadnárodní společnosti.
- Na manažerských pozicích se vyskytují v naprosté většině muži, byť nadnárodní společnosti (evropské a americké) mají ve svých kodexech nediskriminaci z důvodu pohlaví. Jsem přítomna výběrovým řízením, pokud má žena kandidátka na pozici manažera stejné předpoklady jako muž (vzdělání, praxe, věk) bude ve většině případů vybrán muž z několika důvodů:
- Podle symbolického univerza se u muže předpokládají vlastnosti žádoucí pro manažerskou pozici – aktivita, rozhodnost, neústupnost, přirozená autorita, síla, vytrvalost, logické myšlení
- Podle dělby práce, která řadí ženu soukromé sféry reprodukce se zaměstnavatel obává, že by se žena, která má rodinu nemohla pozici dostatečně věnovat a efektivně skloubit práci s rodinou. Pokud rodinu nemá, je obava, že ji brzo bude mít, otěhotní půjde na mateřskou, posléze rodičovskou dovolenou.
- Podle genderových rolí se očekává, že ženy se budou chovat zdrženlivě, budou chápající, poskytující podporu, což se neslučuje s výkonem pozice manažera, kde je požadována rozhodnost, sebevědomé vystupování, někdy až postojová agresivita v obchodních jednáních.

A-B: definice doslovně vykopírované;

v poslední rovině příkladu vypadlo křesťanství

- Hardingová tvrdí, že gender se nadá redukovat pouze na konkrétní muže a ženy, protože prochází napříč společnostmi. Je potřeba jej vnímat v celém okolním světě ve třech rovinách: V rovině symbolického universa, rovině dělby práce a rovině rolí (individuálních identit).
- **Symbolická rovina/symbolické universum:** abstraktní rovina jazyka, rovina kulturních hodnot a společenských institucí, vše je genderováno a rozděleno do dvou kategorií. Příkladem této roviny jsou dvě velká světová náboženství (křesťanství a islám) a jejich systém norem, symbolů (Svatá trojice, 12 apoštolů, prorok Mohamed...jedná se o patriarchální systémy, kde muži jsou nadřazeni ženám).
- **Rovina dělby práce:** binární symbolismus se podle Hardingové reprodukuje ve společenské dělbě práce, kde se mužům přiřazují funkce v materiální/veřejné sféře a ženám v oblasti přirozené reprodukce/soukromé sféře. U výše zmíněných náboženství: žena má „udržovat teplo domova“, být dobrou hospodyní, vychovávat děti, být poslušnou ženou, naopak nesmí zastávat „veřejné“ funkce v náboženských systémech-veřejná sféra určená muži.
- **Rovina individ. identit:** skrze socializaci se jedinci učí genderovým rolím m/ž. Dochází k osvojování pravidel okolního světa. Jedná se o nejslabší a nejdynamičtější prvek GU, ne vždy ale dochází na této úrovni ke změně. K příkladu: činnosti, které jsou ženám zakázány v islámu: řídit auto, vzdělávat se. Jsou nuceny svojí ženskou identitu vyjádřit oblékáním (zahalování).

A-B: nerealisticky dlouhé, skutečně psané „z hlavy“?

- **Genderové univerzum** je koncept feministické epistemoložky Sandry Harding, jímž vysvětluje androcentricky orientovanou genderovou strukturu západní společnosti a její reprodukci. Mechanismus reprodukce tohoto genderového řádu Harding spatřuje ve třech rovinách:
- 1. rovina – **symbolické univerzum** – se týká tendence lidí popisovat svět prostřednictvím dichotomických kategorií, z nichž jedna byla přiřazena mužskému a druhá ženskému principu, ačkoli většina z nich s rozmnožováním nijak nesouvisí (kultura/příroda, aktivní/pasivní, dominance/submisivita atd). Tyto dichotomie navíc nejsou chápány jako komplementární, ale jako hierarchicky uspořádané – to, čemu byl přiřknut mužský princip má vyšší sociální hodnotu než to, co je chápáno jako ženské.
- Symbolické univerzum se pak odráží ve 2. rovině, jíž se reprodukuje genderový řád, a to ve **společenské dělbě práce**. Zatímco ženám byla přiřknuta společenské funkce v tzv. přirozené reprodukci, mužům byla přiřazena úloha v oblasti materiální reprodukce, která se zároveň pojí s vyšší společenskou prestiží. Tato druhá rovina tak prakticky slouží k legitimizování nerovného přístupu k pozicím na trhu práce.
- Symbolické univerzum spolu s genderovanou dělbou práce se pak společně promítají do 3. roviny – **genderových rolí**. V průběhu socializace si jedinci okolní svět osvojují tak, jak se jim jeví – tzn. přijímají za svůj stávající genderový řád, čímž se hierarchicky uspořádáná genderová struktura společnosti stále reprodukuje.
- **Příkladem** pro vysvětlení fungování genderového univerza může být školství. Jedná se o instituci, jež v rovině symbolického univerza pro jeho výchovnou a pečovatelskou funkci odpovídá ženskému principu. Statisticky je taky většina zaměstnanců působících ve školství ženského pohlaví. Co se však dělbou práce v této instituci týče, je zde zaznamenána vysoká vertikální i horizontální segregace z hlediska genderu. Přestože je mužů ve školství menšina, nezřídka zastávají vysoké funkce jako ředitelé či minimálně zástupci škol. Tímto uplatňují mocenské ambice i ve sféře chápáné jako ženské. Horizontální genderová segregace se pak ve školství projevuje oblastmi, které osoby jednotlivých pohlaví zpravidla vyučují. Zatímco v předmětech jako vaření či pěstičství dominují ženy, výuka technických dílen je převážně zastávána muži, a to i v případech, kdy na to jednotliví vyučující nemají příslušnou vysokoškolskou aprobaci. Vše je legitimizováno rovinou genderových rolí, kdy je např. výuka péče o dítě chápána jako vhodná ženy, jelikož ona k této oblasti dostávala od raného dětství příslušné schopnosti a dispozice, jejichž vštěpování je společností vnímáno jako přirozené. Stejně tak zastávání vedoucích pozic muži je chápáno jako přirozené, jelikož se ve společnosti reprodukuje názor, že k řídicím funkcím mají muži lepší dispozice nežli ženy.

A-B: příliš dlouhé, drobné nejasnosti v příkladu

- 1) *Symbolické univerzum* – Na této úrovni Harding popisuje tendenci vnímat v západní kultuře svět v kontextu dvou dichotomických protikladných, a zároveň nekomplementárních, ale hierarchicky uspořádaných kategoriích. Nadřazené kategorii mužské jsou připisovány charakteristiky společensky více ceněné – rozum, kultura, rozhodnost, objektivita, aktivita – ženské kategorii pak antonyma uvedených, přičemž hodnocení je ukryto v jazyce samém a týká se veškerých aspektů skutečnosti, jak jedinců samých, tak také institucí.
- 2) *Rovina dělby práce* – Zde dochází k reprodukci *symbolického univerza* - ve struktuře společenské dělby práce: muži jsou aktivní a získávají funkce v prostoru veřejném, ženám je vyhrazena privátní sféra. Konstrukce rozdělení funkcí v reprodukci materiální (muži) a přirozené (ženy) legitimizuje a udržuje nerovný přístup na pracovní trh s důsledky horizontální i vertikální segregace, nerovného odměňování, a tudíž také nerovný přístup ke zdrojům.
- 3) *Rovina individuálních identit* – Na této úrovni dochází k reprodukci obou výše zmíněných rovin. Konkrétní jedinci se učí genderovým rolím v průběhu socializace, čímž internalizují toto uspořádání a chovají v souladu s ním respektive s rolí, která je jim v daném kontextu připsána.
- Příklad:** Praxe svěřování dítěte do výchovy
- Ze statistik porozvodového uspořádání vyplývá, že téměř 90% dětí bývá svěřováno do výhradní péče matkám. Současně je veřejnost médií poměrně často informována o kauzách otců, kteří své děti do péče nedostanou. Jaké faktory a procesy mohou stát v pozadí těchto skutečností z perspektivy konceptu S. Harding:
- Z pohledu roviny dělby práce je zvolený příklad jednoznačný. Nabízí se otázka, jaké procento otců o svěření do výchovy požádá (výhradní, ale i společné, či střídavé), případně z jakých důvodů o svěření nežádají – zda například v jejich rozhodování hraje roli nemožnost sladění profesního uplatnění a péče o dítě, a potažmo před-rozvodové uspořádání a rozdělení rodinných rolí. V České republice odpovídá modelu, kdy je za převážnou část péče o dítě zodpovědná matka, otec pak zajišťuje rodinu materiálně.
- V rovině symbolického univerza můžeme pozorovat tendence připisovat pečovatelskou roli ženám a to ať již matkami jsou, či ne. Ženy, které si dítě nepřejí, jsou považovány za výjimky z pravidla, a zároveň je jim často otázka plánování rodiny kladena. V jazyce se tradují například spojení jako „dobrá“ matka a v opozici k tomu „krkavčí“, pokud dle tradiční představy žena tuto roli neplní. Obecně jsou ženám přisuzovány vlastnosti jako jemnost, trpělivost, laskavost atp., které jsou dále asociovány s péčí.**
- Na úrovni individuálních identit je níméně skutečnost, že někteří otcové aktivně uplatňují své právo požádat o výhradní či další formy výchovy, důkazem, že ne všichni otcové rezignují na zastávání primárně pečující role (toto můžeme pozorovat i v souvislosti s čerpáním rodičovského příspěvku otci). **Další aspekt v rovině individuálních identit můžeme uvažovat faktor rolí sociálních pracovníků (profese častěji vykonávaná ženami), soudců/soudkyň a dalších aktérů/aktérek, kteří v procesu svěřování do výchovy vstupují v kontakt.** Lze usuzovat, že jejich rozhodování jsou mimo jiné ovlivňována jejich vlastními postoji, které opět odrážejí (stejně jako postoje většiny rodičů dětí) genderovou realitu tradičního uspořádání péče o děti v české společnosti.

B – dlouhý popis, v příkladu nejasnost a nedořečenosti

- Podle Hardingové společenský život v různých procesech vykonstruoval tři roviny genderové skutečnosti (gender prochází celou společností, je potřeba uvažovat ve 3 rovinách):
- 1) **symbolické univerzum (symbolická rovina)** – Všechny pojmy, vlastnosti i způsob uvažování jsou genderované a binární – byly rozděleny do dvou protikladných kategorií a přiřazeny vždy buďto k mužskému nebo k ženskému principu (např. kultura x příroda, rozum x emoce, aktivní x pasivní atd.). Tyto kategorie jsou zároveň hierarchicky uspořádané, mužství je jakoby samozřejmě nadřazeno ženství. Tato hodnocení jsou uložena v jazyku a kultuře a jsou proto stabilní v čase.
- 2) **dělba práce (rovina dělby práce)** – Tento rodový symbolismus se reprodukuje v struktuře společenské dělby práce. Mužům se přiřazují funkce oblasti tzv. materiální a ženám v oblasti tzv. přirozené reprodukce (veřejná x privátní sféra). Jedná se o mocnou normativní konstrukci, která slouží k legitimizaci nerovného přístupu k pozicím pracovního trhu.
- 3) **role (rovina individuálních identit)** – Jde o individuální identitu mužů a žen. Genderový symbolismus a genderová organizace společenské dělby práce se z generace na generaci reprodukuje tím, že se jedinci v průběhu socializace učí genderovým rolím.
- Příkladem může být věda a uplatnění mužů a žen jako vědeckých pracovníků. Sama věda je považována za mužský obor patřící do veřejné sféry. Vyžaduje rozum a vysokou odbornost a také vlastnosti, které jsou připisovány spíše mužům. Ačkoliv už v současné době ženám formálně nic v práci ve vědě nebrání, většina pozic je přesto dosud obsazena muži. Ve vědě jde do značné míry o prestiž a o moc a **muži si udržují převahu jak v horizontální, tak vertikální struktuře vědy**. Ženy ve vědě se musejí vyrovnávat s dvojitou socializací, jako ženy a jako vědci a badatelé (role mužů v žitém světě a ve vědě jsou téměř identické). Ženy také musejí čelit různým překážkám a předsudkům spojeným s jejich pohlavím (**zdůrazňování jejich sexuality, pracovní doba apod.**) a většinou mají obtížný přístup k vyšším pozicím.

B-C: nerealisticky dlouhé + není jasné, jak příklad ilustruje všechny 3 roviny

- Koncept genderového univerza Sandry Harding se vztahuje ke genderové organizaci společnosti a projevuje se ve třech rovinách, a to v rovině symbolické, v rovině dělby práce a v rovině individuálních identit. Rovinou symbolickou popisuje tendenci vnímat svět ve dvou protikladných kategoriích, které jsou spojovány s ženským nebo mužským principem. Tyto dvě kategorie jsou seřazeny hierarchicky a to tak že, co je asociováno s mužským principem je nadřazeno. Rovina genderové dělby práce popisuje, že společenská dělba práce není přirozená, jakkoli je za ni považována, ale naopak je normativním konstruktem, který má sloužit k obhajobě nerovného přístup k pozicím na pracovním trhu pro ženy a muže. Tato obhajoba vyhází z toho, že to co je považováno za ženské, je současně vztahováno k biologické reprodukční funkci. Poslední rovina individuálních identit se vztahuje k vlastnostem a charakteristikám jednotlivců. Členové společnosti se učí tomu, jak se chovají příslušníci stejného genderu prostřednictvím socializace. Během socializace dochází k osvojení si světa i včetně hierarchických struktur existujících ve společnosti.
- Koncept genderového univerza můžeme vidět např. na rozhodování soudů při přidělování dětí do péče jednoho z rodičů během jejich rozvodu. V tomto rozhodování bylo možné dlouhá léta spatřovat tendenci, že děti byly automaticky přidělovány do péče matkám bez bližšího posouzení osobnostních charakteristik obou rodičů. Tato tendence plyne právě z toho, že ženám je přirozeně přidělována funkce v oblasti přirozené reprodukce a mužům v oblasti materiální reprodukce. Protože jsou ženy biologicky uzpůsobeny k zplodění a porození dítěte, předpokládá se dále, že jsou také přirozenými pečovatelkami a vychovatelkami a jsou nadány vlastnosti vhodnými k výkonu této funkce. Naopak muži, kteří jsou zařazováni o oblasti veřejné, materiální jsou považováni za méně kompetentní než ženy v péči o dítě a jeho výchově. Toto je podporováno také ustálenými stereotypy přetrvávajícími ve společnosti např. o neschopnosti muže postarat se o dítě.

B-C: dlouhé, nejasnosti v popisu konceptu

- Sandra Harding přispěla zkonstruováním genderového univerza mj. k dekonstrukci genderových rolí. Podle Harding se gender vyskytuje ve třech rovinách skutečnosti, které označila jako symbolické univerzum, dělbu práce a role. Všechny tyto tři roviny tvoří dohromady genderové univerzum. Tímto konceptem Hardingová vysvětluje reprodukci androcentrické genderové organizace světa.
- Symbolické univerzum reprezentuje dualistické rozdělení světa. Jednotlivé významy a hodnoty jsou identifikovány jako mužské nebo ženské vlastnosti, byť takové primárně vůbec neexistují. Daná symbolika se odráží téměř ve všech rovinách – jazyk, kultura, příroda a další. Mužský princip či gender je přitom nadřazen tomu ženskému. Navíc lze hovořit ještě o třetí skupině, tzv. hegemonních mužů, kteří „vládnou“ nejen ženám, ale určitým skupinám mužů.
- Veškerá symbolika se odráží či reprodukuje prostřednictvím druhého konceptu – dělby práce. Dochází k nerovnocennému dělení pracovních míst a příležitostí, přičemž muži mají přednostní přístup k prestižním pozicím. Ztížená pozice žen v tomto směru je ospravedlňována jejich reprodukčním potenciálem.
- Reprodukce genderového symbolismu a dělby práce má společného jmenovatele. Jedná se o genderové role, kterým se jedinci učí v průběhu socializace, čímž se daná problematika reprodukuje z generace na generaci. Jednotlivci jsou tak nuceni hrát své role, identifikovat se s jedním pohlavím.
- Příklad: Celou problematiku ilustrujme na příkladu domácích pracích. Ženy, manželky, matky pečují o rodinu a domácnost. Od raného dětství se tak dcery učí, že žena – matka se stará o rodinu a domácnost, přičemž toto přijímá také za své a chápe to jako zcela přirozenou součást života. Navíc zde dochází i k jasnému rozdělení práce. Zatímco muž chodí do práce a vydělává peníze, žena je doma a pečuje o rodinu a domácnost. Pokud je žena také zaměstnána, pak má většinou menší příjem než muž a navíc po vykonané placené práci, musí v domácnosti nastoupit do tzv. druhé směny a postarat se o rodinu a domácnost. Takže shrneme-li příklad, tak dcery se v duchu dualistického rozdělení a dané symboliky v průběhu socializace učí svým genderovým rolím, které se následně odráží i v rozdělení pracovních povinností.

B-C: dlouhé, místy nejasné

- Sandra Harding zastává názor, že společnost v průběhu své historie a utváření vykonstruovala tři roviny genderové skutečnosti. První roviny tzv. symbolické univerzum je zakotvena již v samotném jazyku, který vytváří dvojice protikladných slov či vlastností (př. rozum a emoce). Přestože neexistuje pojitko mezi lidskými vlastnostmi a tělesnými znaky, přeneseně to lze chápat jako dichotomii mužství a ženství, **rozdělení veřejné a soukromé sféry života**, kdy mužský princip působí nadřazeně nad ženským principem. Upřednostňování mužského pohlaví se přenáší do další roviny, kterou Harding nazývá strukturou společenské dělby práce. Právě sem se nejvíce přenáší mocenské zájmy mužů a skrze dělbu práce dochází k upevňování jejich, nejenom materiální, nadřazenosti. Ženy jsou pak podřizeny **a ze strany hegemonních mužů** je jim dovoleno dosahovat pouze nižších pozic. Takto prezentované hierarchické struktury jsou přenášeny z jedné generace na druhou a je na ně kladen důraz i ve třetí rovině a tou je učení se generovým rolím. Společnost pak trvá na tom, aby se jedinec naučil svým rolím a prezentoval se očekávaným chováním, které odpovídá rozlišnému vnímání mužského a ženského postavení. Tímto mechanismem se udržuje androcentrická organizace světa.
- Příkladem genderového univerza může být rozdílné platové hodnocení mužů a žen. **V rovině první lze ženu chápat především jako matku a hospodyně**, u níž se nepředpokládá, že do domácnosti bude primárně přinášet finance. V rovině dělby práce není ženám příliš umožněno dosahovat vyšších pozic, především s ohledem na jejich domácí závazky a ženy tudíž nesnadněji dosahují vyšších platových ohodnocení. Díky přenášení modelu ženy-hospodyně a muže-živitele z generace na generaci samy ženy mají v sobě zakořeněnou představu, že muž má být ten nadřazenější a častokrát ani nesměřují k vyšším platovým podmínkám, jelikož tento systém znají od svých rodičů a prarodičů. Samy ženy si mnohdy u přijímacích pohovorů řeknou o méně peněz na výplatní pásce, než kolik by uvedl muž. Tímto způsobem dochází k tomu, že i ze strany zaměstnavatele nejsou ženy platově doceněny stejně jako muži. Společnost také očekává, že chování mužů a žen bude zapadat do tohoto rámce a tak pomyslný bludný kruh nemá východiska.

B-C: dlouhé; příklad ok, ale není jasné, jak ilustruje všechny roviny

- Koncept genderovaného univerza dle Sandry Harding je založen na předpokladu, že společnost vykonstruovala a reprodukuje dichotomické vidění světa dle pohlaví. Tato dichotomie spočívá v rozdělení na „mužské“ a „ženské“ kategorie a principy světa. Existují role, symboly, vlastnosti či činnosti, které jsou společností vnímány jako (spíše nebo zcela) mužské, maskulinní a jiné aspekty jsou přiřazeny ženám a feminitě. Přestože tyto protiklady nemají často nic společného s pohlavím (neexistují vlastnosti bytostně ženské či mužské), byly společností přiřazeny jednomu či druhému pohlaví.
- Problematické je pak zejména to, že mezi „mužskými“ a „ženskými“ kategoriemi není zpravidla vztah komplementární, ale spíše hierarchický, přičemž tato hierarchie je utvářena ve prospěch mužů a v neprospěch žen. Sandra Harding vymezuje tři roviny, ve kterých se uvedená tendence projevuje:
- symbolické univerzum – jak lidé přiřazují ženský či mužský princip nejrůznějším kategoriím, principům, vlastnostem a symbolům;
- dělba práce – rozdělení společenských a pracovních funkcí na ženské a mužské;
- naplňování „mužské“ a „ženské“ role ve společnosti (např. muž – živitel, žena - matka) (Šmausová, 2002).
- Příkladem genderovaného univerza může být přidělování úkolů různé obtížnosti a zajímavosti děvčatům a chlapcům ve školách. Dle Smetáčkové (2007) je prokázáno, že chlapci dostávají odlišné úkoly ve srovnání s dívkami – úkoly s vyšší prestiží, intelektuálně zajímavější, takové, které jsou viditelné a reprezentativní. Dívky dostávají nebo se dobrovolně hlásí (v souladu s Bourdieuem) k úkolům, které vyžadují trpělivost, spolehlivost, opakovanost a jejichž výsledky nejsou příliš vidět. Je zde tedy zcela zřejmé rozdělení na připisování určitých principů mužům a ženám. Mužům je připisována schopnost řešit úkoly náročnější, kreativní a tím pádem i společensky prestižnější. Ženám je naopak přiřazeno realizovat činnosti méně zajímavé, rutinní, často jakoby „obslužné“, zkrátka takové, které „někdo dělat musí“, ale nejsou příliš zajímavé. Dle pohlaví jsme tedy vedeni od dětství k určitému typu činnosti – kreativní a vysoce ceněná nebo rutinní, obslužná a méně intelektuálně náročná. Hierarchie je zde zřejmá. Kreativní práce je zajímavější a společensky více ceněná. Rutinní a obslužné procesy jsou méně zajímavé a nepříliš společensky ceněné.

C: nejasnosti v příkladu

- Podle Hardingové můžeme společenský život sledovat ve třech provázaných rovinách genderové struktury skutečnosti, a to na úrovni symbolického universa, dělby práce a úrovni individuálních identit. Na rovině symbolického universa se projevují tendence vnímat svět ve dvou protikladných dichotomických kategoriích (mužské a ženské), přičemž mužský princip je nadřazován ženskému. Dělba práce je zakotvena ve strukturách a pravidlech organizací, ve sféře veřejné i soukromé. Ceteris paribus jsou muži na pracovním trhu zvýhodněni. **Rovina individuálních identit se vztahuje k tomu, jakou genderovou identitu vytvoří každý jedinec, jakou bude hrát genderovou roli.** Jedná se o nejvíce variabilní rovinu.
- Příklad uvedu z prostředí školní třídy základní školy. Na úrovni symbolického universa zde může působit způsob užívání jazyka vyučujícími i dětmi (např. zda používají tzv. generické maskulinum, **nadávký, slova negativních konotací apod.**), dělení míst na mužské a ženské (toalety, šatny apod.) nebo styl oblékání dětí i vyučujících (**např. vyučující smí mít místo přezůvek boty na ven, ale děti ne**). Dělba práce může zahrnovat výběr „vhodných“ činností pro chlapce nebo pro dívky (např. práce v dílně pro chlapce X šití pro dívky), **výběr toho, kdo smaže tabuli (vyučující či dítě, chlapec či dívka), kdo dojde pro učební pomůcky, kdo bude mít službu na zamykání šatny nebo na zalévání květin nebo kdo podrží vyučujícímu dveře při vcházení do třídy.** Z hlediska rovin individuálních identit můžeme sledovat žáky, žákyně i vyučující jako jednotlivce. **Jsou tito jednotlivci v dané třídě „konformní“ s ostatními členy nebo členkami třídy?** Jak se daný jedinec obléká, jakým jazykem hovoří, jak se podrobuje formálnímu školnímu řádu, ale i tomu neformálnímu (skrytému)?

C – nejasnosti ve vysvětlení konceptu, příklad neilustruje všechny roviny

- Sandra Harding definuje genderované univerzum jako tendenci rozdělovat svět do pojmových dvojic, a to ve třech rovinách – symbolické, rovině dělby práce a rovině individuálních identit. Části jednotlivých dvojic jsou vždy řazeny do mužské a ženské kategorie, přičemž prvky mužské kategorie nabývají vždy vyšší sociální hodnoty a jsou nadřazeny ženským. **Tyto pojmové dvojice však ve skutečnosti neexistují** – neexistuje pravidlo, které tvrdí, že muž je vždy silný a žena slabá, muž je rychlý a žena pomalá, existují jen samotné vlastnosti – síla, slabost, rychlost, pomalost, které může nabýt jedinec libovolného pohlaví.
- Symbolickou rovinou rozumíme např. **jazykové kategorizování – automatické očekávání, že v ordinaci lékaře bude „sestřička“ – žena, a že počítač opraví muž – „technik“**. Nejpatrněji můžeme genderované univerzum spatřovat ve struktuře dělby práce – předpoklad, že muž přináší domů peníze, hmotně rodinu zajišťuje, pracuje, žena vykonává podřadná, hůře ohodnocená zaměstnání, protože její prioritou má být rození dětí a následná péče o ně. **Rovina individuálních identit se potom nalézá v jednotlivých sociálních rolích, které si člověk v průběhu vývoje osvojuje nazíráním na vzory, jejichž chování již je genderově kódováno.**
- Příklady ilustrující existenci těchto pojmových kategorií můžeme spatřovat v každodenním životě, kdy je po dětech požadován kontakt s matkami a otcové zůstávají stranou – např. pediatři vyžadují, aby dítě přišlo s maminkou, učitelé ve škole zlobícímu dítěti vyhrožují, že si pozvou maminku do školy, televizní hlasatelka vyzývá po večerníčku děti, aby „daly mamince pusku a utíkaly spát“ apod. Otcové mezitím pracují, nebo pracovali, aby zajistili plynulý materiální chod rodiny. V případě, že rodina aplikuje obrácený model a o dítě pečuje muž, musí počítat s tím, že takto přijde o svůj společenský status, o prestiž. Na druhou stranu matky, které se kvůli dítěti nevzdávají vlastní kariéry, jsou osočovány, že své dítě zanedbávají.

D – příklady nezachycují všechny 3 roviny, příklad s příjmením je nerealistický a nesmyslný, příklad s pohádkami zkratkovitý

- Koncept generového univerza zahrnuje tři oblasti/roviny – rovina symbolická, rovina dělby práce a rovina individuálních identit (rolí).
- Rovina symbolická – rovina jazyka. Tendence popisovat svět ve dvou protikladných, dichotomických kategoriích – ženský a mužský princip např. rozum a emoce; aktivní a pasivní; objektivita a subjektivita. Tyto dvojice nejsou chápány jako komplementární, ale jako hierarchicky uspořádané.
- Rovina dělby práce – ženám je přiřazena sféra přirozené reprodukce a mužům výše ceněná sféra materiální reprodukce. Jedinci jsou vychovávaní tak, že z žen mají jednou být matky v domácnosti a z mužů aktivní účastníci veřejného života. S tím souvisí následující rovina:
- Rovina individuálních identit (rolí) – oblast, kde se genderová struktura reprodukuje. Vliv genderu na jednotlivce (na této rovině lze gender měnit).
- Příklady
- *Rovina symbolická/rovina jazyka – v příjmení koncovka „ová“ – aby bylo již předem stanoveno, jaká genderová role se očekává, zda mužská nebo ženská. Nováková by neměla být soutěživá, ambiciózní a dravá. To přísluší nositelům jména Novák.*
- *Vyprávění pohádek – princezna musí pasivně čekat, až se objeví princ a vysvobodí ji. Malým dětem je již od útlého věku vštěpováno, že dívky jsou ty, které nemají vyvíjet žádnou aktivitu. A naopak – chlapani vidí, že je normální bojovat.*

D – vysvětlení konceptu obsahuje nejasnosti, příklad nepřesvědčivý, tezovitý

- Harding ukazuje, že gender prostupuje celou společnost, proto je nutné na něj nahlížet ve třech rovinách: symbolické rovině, rovině dělby práce a rovině individuálních identit. Do symbolické roviny zahrnuje jazyk, kulturu, potažmo společenské instituce. Ukazuje, že vše je dichotomicky a genderově rozděleno na mužské a ženské. Toto dělení je stabilní v čase, a tak legitimizuje další roviny. Rovina dělby práce ukazuje nestejnou prestiž v zaměstnání mužů a žen, **kdy v privátní sféře pracují převážně ženy, ve veřejné sféře muži. Pokud pracují ve sféře, do které „nepatří“, sklízí obdiv, jak to zvládají.** V rovině individuálních identit se hovoří o individuálních identitách mužů a žen a o **požadavku společnosti, aby jedinec představoval jedno pohlaví.**
- Příkladem může být snaha ženy stát se vrcholným manažerem. Žena se tak snaží obstát ve veřejné sféře, kde vládne „mužská morálka“, které se žena musí přizpůsobit. Musí mít typicky mužské vlastnosti – síla, rozhodnost, racionalita, suverénnost apod. **Tím se však vzdává typicky ženských vlastností, které jsou s mužskými v rozporu.** Pokud je úspěšná, bude obdivována, jak to zvládla, když vyniká v tom, co je doménou mužů. **Pokud se žena rozhodne věnovat kariéře, bude společnost na tuto ženu tlačit, aby se věnovala domácnosti a mateřství.**

E – příklad chabý, tezovitý, neilustruje všechny roviny

- Sandra Harding definovala genderové univerzum, na kterém vysvětluje, jak se genderové stereotypy ve společnosti neustále reprodukují. Dochází k tomu ve třech rovinách - a) symbolické univerzum, b) dělbu práce a c) role. Symbolické univerzum říká, že sociální svět má tendenci popisovat se jako dichotomie dvou protikladných kategorií – muži a ženy. Tedy dvě kategorie, kdy jedna je nadřazena druhé (mužská ženské), a vzájemně jsou protikladné. Symbolické univerzum se reprodukuje ve společenské dělbě práce, kdy mužům náleží činnosti, které produkují materiální statky, ženám pak oblasti reprodukce, tedy pečovatelské práce a služby. Symbolické univerzum a dělba práce pak reprodukuje tím, že se jedinci v průběhu života učí genderovým rolím. Díky genderové roli jedinec zařazuje sebe i ostatní mezi muže nebo ženy a přisuzuje jim pak vlastnosti a status typický pro muže nebo ženy.
- Genderové univerzum můžeme dobře pozorovat v televizních reklamách. Reklamy často rozdělují svět na ženský (kosmetika) a mužský (auta). Ženy jsou zobrazovány u vaření, uklízení nebo jak pečují o rodinu, muži jsou zobrazováni při zábavě, sportu nebo jak řídí firmu. Reklamy zaměřené na ženy zdůrazňují, že ženy mají být hlavně krásné, usměvavé, štíhlé. Muži mají být zase úspěšní, aktivní.

E – koncept nevysvětlen, zajímavý nápad na příklad, ale nedotažený, neobsahuje všechny roviny

- Koncept genderového univerza Sandry Harding – každodenní realita je formována skrze abstraktní genderové schéma, ve kterém existuje kategorie mužská a ženská, přitom tyto kategorie jsou v hierarchickém vztahu, kde všechno mužské je nadřazeno ženskému. Sandra Harding vidí takové dělení v rovině symbolické, rovině dělby práce a rovině individuálních identit.
- Příklad generového univerza v rovině symbolické:
- Skoro všechny vlastnosti identifikujeme v protichůdných kategoriích. Například sladké – slané jsou dvě odlišné chuťové kategorie, přitom sladká chuť je asociována spíše s ženskými vlastnostmi a slaná spíše s mužskými (v reklamách na čokoládu proto ve většině případů hlavní hrdinkou bude žena, naproti čemuž v reklamách na burgery, brambůrky atp. se častěji vyskytují muži). I zde jsou mužské vlastnosti připisovány nadřazené kategorii, neboť sůl se přidává k hlavnímu chodu (k pořádnému jídlu, které zasytí) a sladká chuť je vlastnost dezertů, které mají podřadnou funkci (potěšit smysly).

E – příklad krátký, nejasný; jak ilustruje všechny 3 roviny? Popis konceptu příliš dlouhý, psaný pravděpodobně s předlohou, přesto obsahuje nejasnosti/nepřesnosti

- **Vysvětlení konceptu genderovaného univerza Sandry Harding:**
- Kategorie genderu rozšířena na celý okolní svět, poté zredukována na minimum, do oblastí tvrdošíjného přesvědčení o existenci individuálních rodových identit.
- Společenský život v různých procesech vykonstruoval tři roviny genderové skutečnosti:
  - 1.) symbolické universum
    - vnímání a popis světa v dichotomiích s jejich přiřazením k mužskému a ženskému principu, aniž by se nutně týkaly rozmnožování
  - (označováno jako genderové universum, genderový symbolismus, totemismus)
  - Všechny (společensky nutné, historicky proměnné) vlastnosti, které jsou lidmi shodně vnímané, jsou jimi současně tříděné podle dvou uvedených a **mylně** hierarchizovaných kategorií (např. kultura a příroda, objektivita a subjektivita, rozum a emoce, duch a tělo, aktivní a pasivní), a proto **nekomplementárně**, a to již samotným jazykem, s tím, že mužský princip je nadřazen, protože je vnímán jako výtěžný, a to **působením hegemonních praktik mužských mocenských spolků, neboť moc, jíž samotné je připsán ji s muži sjednocující mužský gender, je sjednocující jednotkou této difference.**
  - 2.) dělbu práce
    - v ní je reprodukován uvedený genderový symbolismus (např. shodou genderových vlastností mužů a požadavky pracovního trhu vs. shodou genderových vlastností žen a funkce v přirozené reprodukci), a takto získané materiální zdroje umožňují udržovat a rozšiřovat moc nutnou přístupu k nim.
  - 3.) role
    - Jedinci se v průběhu socializace učí genderovým rolím, čímž reprodukuje genderový symbolismus a genderovou organizaci společenské dělby práce.
- [Šmausová 2002: 17–20]
- **Ilustrace zvoleným příkladem:**
- Věda jakožto genderovaná instituce usiluje o exaktní poznatky, jenž jsou dostupné omezením, potlačením, proniknutím, umrtvením atd. živé či neživé přírody, tedy uplatněním jedné z párů dichotomických kategorií, které vnímáme jako uplatnění mužského principu neboli vítězství nad přírodou.

E-F: koncept nevysvětlen, příklad nesrozumitelný

- Gender prostupuje společnost v několika rovinách. Sandra Harding popisuje tři roviny genderovaného univerza – symbolickou rovinu, dělbu práce a rovinu individuálních identit. Symbolická rovina je rovina jazyka a významů. Ilustračním příkladem může být vnímání kriminality ženy a mužů. Symbolická rovina vytváří dvě protikladné dichotomní kategorie pro muže a ženy. Muži jsou vnímáni jako aktivní a agresivní, zatímco ženy jako pasivní a emocionální. Genderové univerzum se vписuje do těl v podobě genderových rolí, stejně jako dělba práce.
- Dělbba práce vede k rozdílné prestiži veřejné a soukromé sféry. Tato sféra se projevuje i v případě kriminality, kdy panuje představa, že se muži dopouští častěji promyšlených zločinů pro peníze, zatímco ženy jednájí ovládané emocemi. Třetí rovinou je rovina individuálních identit, kdy se osoba identifikuje se svým gender. Genderová role se tak vписuje do těl a jeví se být přirozenou. Tak je tomu i v případě kriminality. Například týrání dětí matkami se považuje ve společnosti za největší zločin, protože je mateřská láska považovaná za přirozenou.

[

]